

Ferdinánd király és a magyarországi arisztokrácia, különös tekintettel Ferdinánd pártjának kialakulására (1526–1540)

Az arisztokrácia – egykorú megjelöléssel: bárók és előkelők – az uralkodó csoport felső rétege. Ők töltötték be az ország kormányzásában a vezető posztokat, ők alkották a királyi tanácsot, így az uralkodó mellett ők határozták meg az ország politikáját.

A Jagelló-kori arisztokráciát Kubinyi András kutatásaiból ismerjük,¹ akinek meghatározása szerint báróknak az országos (és az udvari) főméltóságot viselőket, előkelőknek pedig a köznemesség vezetőit, például az országgyűlés által megválasztott köznemesi ülnököket nevezük. Kubinyi a bárók két csoportját különbözteti meg: az úgynevezett igazi bárókat, akik bárói családból származnak, vagy már pályájuk korábbi szakaszában országos főméltóságot töltöttek be, és az új embereket (*homo novusok*), akik újonnan kapták méltóságukat a királytól.

II. Lajos uralkodásának végén 27 fő töltött be országos főméltóságot, a korábban báróságot elnyertekkel együtt körülbelül 55–60 fő tartozott közéjük. E csoport összetételében éppen II. Lajos uralkodása alatt nemzedékváltás ment végbe, amit a kortársak is érzékeltek: (1521) „Ez idők alatt mind kihalának Magyarországból az vén és fő urak: Tamás érsek, Deszpot János, Terek Imreh, Gergely érsek, sokan többen, csak az ifiu urak maradának.”² Ebből következően ekkor igen sok *homo novus* került a bárók közé: Czibak Imre, Dóczy János, Horváth Gáspár, Móré László, Tahy János, Tarczai Miklós, Thurzó Elek, Werbőczy

1 *András Kubinyi: Die Wahlkapitulationen Wladislaws II. in Ungarn (1490). In: Herrschaftsverträge, Wahlkapitulationen, Fundamentalgesetze. Hrsg. Rudolf Vierhaus. Göttingen, 1977. (Études présentées à la Commission Internationale pour l'histoire des assemblées d'états 59.) 140–162.; Uő: A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt. In: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Szerk. Rúzsás Lajos–Szakály Ferenc. Bp. 1986. 59–99., különösen: 68–75.*

2 *Memoria rerum 1504–1566. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete (Verancsics-évkönyv). Sajtó alá rend., az utószót és a jegyzeteket írta: Bessenyei József. Bp. 1981. 20. Bakócz Tamás 1521-ben halt meg, Beriszló János 1513-ban vagy 1514-ben, de lehetséges, hogy a szerző Beriszló Péterrel téveszti össze, aki 1521-ben, Török Imre 1519-ben, Frangepán Gergely 1522-ben halt meg.*

István. Miután a bárók közül sokan, 13-an – baljós szám! – a mohácsi csatavesztés áldozatai lettek, a csoport létszáma tovább csökkent.³

A történelmi helyzet jól ismert, az életben maradt arisztokraták nagy többsége Szapolyai Jánosban látta az ország vezetésére legalkalmasabb személyt, akit hamarosan, 1526. november 10-én királlyá is választottak.

Habsburg Ferdinánd osztrák főherceg már a kezdetektől fogva aspirált a magyar trónra, és miután 1526. október 23-án a II. Lajos halálával megürült cseh királyságra megválasztották, országai védelmének érdekében szinte rá is kényszerült, hogy kinyújtsa kezét a magyar korona után.⁴ Trónigényére családi szerződések szolgálták hivatkozással, de ezek nem feledtethették azt a tényt, hogy a magyar politikai elit túlnyomó többségének támogatására nem számíthatott.

Ezzel párhuzamosan a csatavesztés hírére Pozsonyba menekült Habsburg Mária özvegy királyné, Ferdinánd húga irányításával szervezkedni kezdett egy kis csoport, az úgynevezett pozsonyi kör, amelynek tagjai Ferdinánd magyarországi terveinek megvalósulását egyengették.⁵ A kör tagjai közül rangban a legelső a *homo novus* báró Thurzó Elek kamarásmester, aki kitűnő német kapcsolatokkal rendelkezett. Személyesen ismerte Habsburg Ferdinándot is, mivel jelen volt az 1523. novemberi bécsújhelyi találkozón.

Mária mellett ekkor két királynéi titkár munkálkodott, Oláh Miklós és Georg Reichersdorfer. Oláh politikai karrierje ekkor kezdődött. Másikuk, az erdélyi szász Reichersdorfer (Reicherstorffer), a jeles humanista az arisztokráciá-

3 A mohácsi veszteségről és az 1527. év történéseiről *Jászay Pál*: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. I. Pest. 1846.; *Barta Gábor*: Illúziók esztendeje. (Megjegyzések a Mohács utáni kettős királyválasztás történetéhez.) Történelmi Szemle 20(1977) 1–30.; *Uő*: Egy magyar politikus a középkori Magyarország széthullásának éveiben (Werbőczy István kancellár, 1526–1541). In: Mohács i. m. 275–322., különösen: 276–281. – Elesett az arisztokraták közül: Batthyány János, Drágffy János, Forgách Ferenc, Korlátkövy Péter, Országh Ferenc, Paksy János, Pálóczy Antal, Perényi Gábor, Podmaniczky Mihály, Sárkány Ambrus, Szapolyai György, Széchy Tamás, Tárcazi Miklós.

4 Habsburg Ferdinánd uralkodásának legújabb összefoglalása: *István Fazekas*: Ungarns König Ferdinand I. In: Kaiser Ferdinand I. 1503–1564. Das Werden der Habsburgermonarchie. Hrsg. Wilfried Seipel. Wien, 2003. 117–129. és *Alfred Kohler*: Ferdinand I. 1503–1564. Fürst, König und Kaiser. München, 2003.

5 1526. szept. 6-án még csak a királyné, György brandenburgi örgróf, Batthyány Ferenc bán, Thurzó Elek, Szalaházy Tamás és Brodarics István voltak Pozsonyban Habsburg Máriával. Brandenburgi György, aki elkésett a csatából, hamarosan elhagyta az országot. Ld. Acta Tomicianae. Tomus octavus epistolarum, legationum, responsorum, actionum et rerum gestarum serenissimi principis Sigismundi primi regis Poloniae et magni ducis Lithuaniae. Per Stanislaum Gorski, canonicum Cracoviensem et Plocensem. 8. 1526. Posnania, 1860. 220–221. Habsburg Máriáról: *Gernot Heiss*: Königin Maria von Ungarn und Böhmen (1505–1558). Ihr Leben und ihre wirtschaftlichen Interessen in Österreich, Ungarn und Böhmen. Wien, 1971.; *Uő*: Die ungarischen, böhmischen und österreichischen Besitzungen der Königin Maria (1505–1558) und ihre Verwaltung. I–II. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 27(1974) 61–100., 29(1976) 52–121.; *Uő*: Politik und Ratgeber der Königin Maria von Ungarn in den Jahren 1521–1531. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 82(1974) 119–180.

ba nem került be.⁶ A harmadik, valóban nagy karriert befutott királynéi titkár, Serédy Gáspár, ekkor nem tartózkodott úrnője közelében, ő később csatlakozott az alakuló párthoz. A nagyszebeni Hütter (Pileus) Márton, a negyedik ismert királynéi titkár sem számítható az arisztokráciához, a nagypolitikában semmilyen szerepet nem játszott.

A parancsoló nélkül maradt királyi titkárok többsége (hat főről tudunk) is Pozsonyban gyülekezett. Közülük a legtekintélyesebb a humanista Piso Jakab, aki már korábban is a Habsburgokat támogatta a budai udvarban, de őt 1527 tavaszán bekövetkezett halála meggátolta a további hathatós segítségben.⁷ Szolgálatra jelentkezett a titkárok közül Szalaházy Tamás és Brodarics István, a Mohács előtti utolsó kancellár. Bár az ő kinevezését egykor Habsburg Ferdinánd is támogatta,⁸ csakhamar Szapolyaihoz állt, és állhatatosan meg is maradt annak hűségén. Nem maradt távol Pozsonytól Gerendi Miklós, valamint a Báthorirokon és -barát pécsi prépost, királyi tanácsos Macedóniai László sem, ekkortól ő is segítette Habsburg Máriát.⁹

A királyi titkárok legtehetségesebbjének Nádasdy Tamást tartjuk. Őt II. Lajos pénzt és segédhadat kérni még 1526. június 25-én elküldte Habsburg Ferdinándhoz és a Speyerben összegyűlt német rendekhez. Nádasdy innen visszatérve Máriához csatlakozott, aki ezekben a napokban elsősorban vele értekezett a helyzetről. Tennivalóik közül a legfontosabb – amelynek mindent alárendeltek – a magyar királyság Habsburg Ferdinánd kezére juttatása volt. A célhoz vezető út kimunkálása adott programot a pozsonyi kör tagjainak a következőkben.

A döntő szerep Nádasdynak jutott. Mária parancsára személyre szabott feladatként szeptember közepén Habsburg Ferdinándhoz utazott. Követségéről annyit közöltek, hogy Lajos király halálhírére viszi Bécsbe, valójában tájékoztatnia kellett a trónkövetelőt az országban kialakult helyzetről, a körülményekről s az eszközökről, amelyekkel áhított célját elérheti. Mindenekelőtt kezéhez juttatta az életben maradottak névsorát, és felhívta figyelmét a magyar közjogban nagy fontosságú nádori tisztre – arra például, hogy a királyválasztó országgyűlésen ő adja le az első szavazatot.

Habsburg Ferdinánd környezetében a magyar ügyekkel ekkor Christoph Rauber ljubljani (laibachi) püspök foglalkozott, aki 1527. április végén ugyan-

6 Őt Mária hamarosan, 1527-ben Bécsbe küldte Ferdinándhoz, aki titkárának és aulicusnak nevezte ki, majd követségbe indította Moldvába, júniusban, Petru Rareș vajdához. Az erdélyi harcokban a Habsburgok oldalán küzdött, 1532-ben, pályafutása csúcaként nemességet nyert. 1536-ban, miután Nagyszeben elesett, a Ferdinánd-pártiakkal elhagyta Erdélyt, s Olomoucban (Olmütz, Olomucium), Pozsonyban, majd a morvaországi Prostějovban (Prossnitz, Prostanna) élt, az 1550-es években bekövetkezett haláláig. *Georg Reicherstorffer*: Chorographia Transilvaniae. Chorographia Moldaviae. A szöveget gond., ford., a kísérő tanulmányt írta: Szabadi István. Debrecen, 1994. (Series fontium latinorum Debreceniensis I.) 139.

7 *Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp. 1971. 323.

8 I. m. 315.

9 Macedóniaiáról: *K. Obermayer Erzsébet–Horváth István Károly*: Macedóniai László. Egy humanista élete és működése a Mohács körüli évtizedekben. Századok 93(1959) 773–801.

csak megjelent Pozsonyban. Mellette a német eredetű Pemfflinger család tagjai – mindketten bárók – működtek tanácsadóként. Pemfflinger Sebestyén Mohács előtt a királynői udvartartás tagja, főlovászmester 1531-ig, Diósgyőr, majd Bruck an der Leitha várnagya, és mint Csicsó és Küküllő ura bárói rangra emelve 1536-ban hunyt el.¹⁰ Öccse, István királyi tanácsos, hamarosan Pozsonyba ment, ahol fontos szerepet játszott Habsburg Ferdinánd magyar politikájának kimunkálásában és megvalósításában. Ő, miután Buda Ferdinánd kezére került, budai udvarbíró, az újonnan felállított pozsonyi kamara tanácsosa, 1531–1536 között pedig elnöke lett. Ferdinánd és Mária között az egyik legfontosabb összekötő, üzenetközvetítő maradt, egészen 1537-ben bekövetkezett haláláig.¹¹

Rauber és a Pemfflingerek tanácsainak meghallgatása mellett Ferdinánd Nádasdy információira figyelt leginkább. A királyi titkár mindenekelőtt jellemezte az életben maradt magyar vezetőket, és hasznos elképzeléseket vázolt fel arról is, kit milyen eszközökkel vonhat Ferdinánd a maga pártjára. A főherceg ezek után azzal bocsátotta haza, hogy nyerje meg ügyének Báthori István nádort is.¹² Mint kiderült, erre már nem is volt szükség, mert a „sánta nádorispán” megmenekülvén a mohácsi csatából, azonnal Pozsonyba sietett, és 1530-ban bekövetkezett haláláig meg is maradt a Habsburgok pártján (1527-től a távol lévő király helyetteseként a királyi helytartó tisztjét látta el). Párthúságában alnádora, varjasi Nagy Imre, valamint Révay Ferenc nádori titkár is követte. Révay jelentős egyéniség, aki sokat tett Ferdinánd trónra juttatása érdekében.

Habsburg Máriával együtt menekült Pozsonyba az idős és nagybeteg Bornemissza János budai várnagy. Ő töltötte be a pozsonyi ispán rangját is, tehát a most kulcsfontosságúvá vált Pozsony és Dévény várának kapitányi tiszte őt illette. Az eddig hű várnagy most megmakacsolta magát, és miután az elmenekített királyi kincsekkel bezárkózott a pozsonyi várba, nem volt hajlandó oda beengedni Máriát, és átadni a kincseket, mondván, azok a jövődő királyt illetik meg. Hamarosan (valószínűleg még 1526 októberében) elhunyt, és a kincstárat – csellel – Nádasdy és barátja, Szalay János szerezték meg Máriának. Jutalmul Bornemissza birtokait nyerték adományul.¹³

Végigtekintve a mohácsi csatavesztést követő hetekben Mária körül gyülekező személyek során, megállapítható, hogy tekintélyes arisztokráciának csak Báthorit és Thurzó Eleket tarthatjuk közülük. A csoport többsége Mária legszűkebb környezetének tagja, még tapasztalatlan, politikai súly nélküli fiatal.

10 Freiherren von Zitschau und Kokelburg (in Siebenbürgen). *András Kubinyi*: Die Pemfflinger in Wien und Buda. In: Studien zur Wiener Geschichte. Festschrift aus Anlass des hundertfünfundzwanzigjährigen Bestehens des Vereins für Geschichte der Stadt Wien. Red. Peter Csendes. Wien, 1978. 83.

11 I. m. 84.

12 Nádasdyról: *Bessenyei József*: Nádasdy Tamás a politikus és államférfi. In: Nádasdy Tamás (1498–1562). Tudományos emlékülés: Sárvár, 1998. szeptember 10–11. Szerk. Söptei István. Sárvár, 1999. (Nádasdy Ferenc Múzeum kiadványai 3.) 9–25.

13 Bornemissza haláláról: Rövid krónika a mohácsi vész utáni évek eseményeiről. Közli: Véghelyi Dezső. Győri Történelmi és Régészeti Füzetek 2(1863) 166–170.

Különösen fájhatott az özvegy királynénak, hogy familiárisai (az ismertebbek: Ártándy Pál, Ártándy Balázs, Dombay Farkas), akik korábban Szapolyai szolgálatában álltak, most rendre visszatértek korábbi urukhoz, hogy aztán mindvégig kitartsanak mellette.

A pozsonyi kör a következő hónapokban sem bővült számottevően, legálábbis Szapolyai jobban szervezett, erősebb és tekintélyesebb pártjához képest. A Habsburg-hívek azonban nem csüggedtek. Országgyűlést hívtak össze Pozsonyba, Ferdinánd pedig, még mielőtt az megnyílt volna, 1526. november 30-án Bécsben ünnepélyes oklevelet állított ki, amelyben előre biztosította párthíveit, hogy minden kárukat, amelyet királlyá választása körüli buzgalmukért esetleg elszenvednek, megtéríti, ha javaikat elvesztik, azokat két év alatt vagy visszaszerzi vagy mást ad helyettük, családjuknak biztos menedékhelyet nyújt, szükségleteikre évdíjat folyósít, és a koronára háramló javakat elsősorban nekik adományozza.¹⁴

A Habsburg-párt eddigre összeállt főemberei Báthori István, Szalaházy Tamás, Brodarics István, Batthyány Ferenc, Thurzó Elek, Tahy János, Horváth Gáspár, Gerendi Miklós, Macedóniai László, Oláh Miklós, Nádasdy Tamás, varjasi Nagy Imre és Révay Ferenc voltak. A pozsonyi kör tehát kibővült, három új báró nevét találjuk köztük, Batthyány Ferenc horvát bánt, Tahy Jánost, a vránai perjelség kormányzóját, és vingárti Horváth Gáspárt (közülük az utolsó kettő a *homo novus*ok közé sorolandó). Batthyány és Tahy hűsége nem bizonyult valódinak, valójában mindketten Szapolyai pártján álltak.¹⁵ Annál serényebben tevékenykedett a Habsburg-párton Horváth Gáspár, II. Lajos egykori főétekgófogómestere. (Pártválasztását befolyásolta felesége, Likerka Johanna, Mária egyik legkedvesebb udvarhölgye.) Ő ment követségbe Szapolyai híveihez, akik azzal bocsátották vissza Pozsonyba, kérje meg uruknak az özvegy királyné kezét. Mint ismeretes, az ajánlatot Mária elutasította.

Az országgyűlést, amely december 15-én nyílt meg, a Habsburgokat támogató horvát rendek képviselői és a német zsoldosokkal megrakott Sopron és Pozsony város megbízottai mellett csak Báthori nádor, Thurzó Elek, Szalaházi Tamás, Oláh Miklós, és a korábban ebben a körben nem szereplő Peregi Albert pécsi prépost tisztelték meg jelenlétükkel. Ezen az országgyűlésen, amelyet persze csak a résztvevők tarthattak annak, hiszen összehívásakor számos közjogi normát megsértettek, érvénytelennek mondták ki Szapolyai trónra emelését, majd a távol lévő Habsburg Ferdinándot Magyarország királyává választották.

A megjelentek csekély száma és szerény társadalmi súlya rádöbbsentette a habsburgiánusokat, hogy nagyobb erőfeszítésekre van szükség a trónigény realizálásához. Felgyorsult a szervezőmunka, amelyben különösen Nádasdy, Horváth

14 Horváth Mihály: Magyar regeszták a bécsi cs. levéltárból 1118–1605. In: Magyar Történelmi Tár. IX. Pest, 1861. 94–95.

15 Tahy János bán Szapolyai-pártisága egészen 1533 tavaszáig tartott, akkor Ferdinándhoz pártolt. 1536. nov. 10-én hunyt el. *Jászap P.*: i. m. 233–237.

Gáspár és Révay Ferenc jeleskedtek. Mária királyné irányításával 1526–1527 telén kiterjedt agitációba kezdtek, hogy átcsábítsák a legfontosabb főurakat Szapolyai oldaláról. Szerteágazó levelezés indult, amelynek lelke, a szálak fő mozgatója Nádasdy volt, aki folyamatosan számon tartotta, kit mikor, milyen birtokkal, tisztséggel, mekkora pénzösszeg kilátásba helyezésével lehet megnyerni. Munkálkodása fényes eredménnyel járt, az arisztokraták közül sokakat sikerült rábírnia a pártváltoztatásra, mégpedig úgy, hogy Szapolyai nem is sejtette: a környezetében lévők hűségére már nem számíthat.¹⁶ Mindennek Ferdinánd katonái voltak hivatva nyomatékot adni, mert a megkörmövezett főurak legfontosabb feltétele az volt, és annak leveleikben is hangot adtak, hogy csak a fegyveres támadás megkezdése után hajlandók a nyílt pártváltoztatásra. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy akkor vállalták nyíltan elkötelezettségüket, amikor a Habsburg-sereg győzelme már bizonyosnak látszott.

A nyílt színvallást valóban nem siették el. Ferdinánd hadjárata ugyan már 1527. július 8-án megkezdődött, de még július 19-i kelettel is sürgető levelet kellett intéznie csulai Móré László, Bethlen Elek, Török Bálint, Keglevich Péter, Beriszló István, Kasztellánffy János, Horváth Mátyás, Félegyházi Miklós kezéhez, amelyben az uralkodó nyomatékosan kérte őket, hogy késedelem nélkül jelenjenek meg a Habsburg-táborban,¹⁷ pedig tudjuk, hogy Bethlen és Móré már biztos híveinek számítottak. Azt is tudjuk, hogy a sürgetés dacára például Török Bálint csak Buda elfoglalása, augusztus 20. után csatlakozott lovasaival a királyi sereghöz.¹⁸ Az átállás árát pedig igencsak megkérte Szapolyai egykori temesi ispánja, mert kikötötte, ha javait elveszítené, ugyanolyan értékű kárpótlásra tart számot, olyan helyet kér, ahol családjával békében megmaradhat, továbbá 500 lovasra fizetést, és némi készpénzt.¹⁹ Pedig Bálint úr Mohács előtt Habsburg Mária familiájának volt megbecsült tagja, aki Pemfflinger Katalint, Mária királyné egyik nagy becsben tartott udvarhölgyét vette feleségül.

A többiek is kivártak, ám amikor bizonyosnak látszott, hogy Ferdinánd (egyébként meglepően kis létszámú) serege megnyeri a hadjáratot, mind többen tették tiszteletüket táborában, köztük néhány országos tekintélyű vezető is.

Buda elfoglalása után Szapolyai kénytelen volt egyre inkább kelet felé vonulni, és uralma hamarosan, 1528 tavaszán teljesen megsemmisült, maga Szapolyai Lengyelországba menekült. Így nem lehetett akadálya annak, hogy Ferdinánd Budán országgyűlést tartson. Az október 3-án kezdődő diéta eléggé népes volt, bár János király mindenkit eltiltott annak látogatásától. Megjelent (azokon kívül, akik Máriával jöttek Pozsonyból) Várdai Pál esztergomi érsek, Országgh János váci, Podmaniczky István nyitrai püspök, a főurak közül Beriszló

16 Barta G.: Illúziók esztendeje i. m. 23.

17 Enyingi Török Bálint. A bevezetést írta és a forrásokat közzéteszi: Bessenyei József. Bp. 1994. N° 25.

18 Casparus Ursinus Velius: De bello Pannonio libri decem. Vindobona, 1762. 18.

19 Enyingi Török Bálint i. m. N° 20.

István rác despota, Móré László, Erdődy Péter, majd később megérkezett Sulyok György pécsi püspök és Perényi Péter erdélyi vajda is.²⁰

Az összegyűltek október 7-én, a pozsonyi aktust mintegy megismételve, újra királlyá választották Ferdinándot, így nem volt más hátra, mint hogy megkoronázzák. Átvonultak tehát Székesfehérvárra, és mivel Perényi a koronát is magával vitte Ferdinánd táborába, november 3-án a koronázás megtörténhetett. Az országgyűlés még egy darabig együtt maradt, és azon néhány, témánkhoz tartozó törvényt is hoztak. Ezek közül a legfontosabb, hogy Szapolyai Jánost és Werbőczyt hazaárulónak nyilvánították, a Jánoshoz ragaszkodó többi főúrnak és főispánnak pedig (név szerint felsorolva Erdődy Simont, Bánffy Jánost, Bánffy Antalt, Tahy Jánost, Homonnay Ferencet) Habsburg-hűségük kinyilvánítására november 25-ig adtak haladékat.

Végül kiosztották a főméltóságokat is. Perényit, miként Szapolyai, Ferdinánd is kinevezte erdélyi vajdává. Thurzó Elek országbíró, Horváth Gáspár ajtónállómester, Révay Ferenc királyi személynök, Nádasdy Tamás budai, Szalay János pozsonyi várnagy lett. Az új főméltóságok közül még nem találkoztunk Báthori András tárnokmester, Thuróczy Miklós és Ország Imre udvarmesterek, Lengyel János asztalnokmester, Losonczy Antal pohárnokmester nevével. Közülük a legismertebb Thuróczy Miklós (Thuróczy János krónikáiró fia), aki a hivatali pálya segítségével emelkedett a bárók közé. 1497-től kancelláriai jegyző, 1510-ben királyi tanácsos, 1511-től erdélyi alvajda, 1523-ban turóci főispán, 1525–1527 között személynök. Mohács előtt Werbőczy pártfogoltja volt, 1532 vége felé halt meg.²¹ Báthori András, Báthori István nádor öccse, szatmári főispán, 1532 végén hunyt el. Losonczy Antal valószínűleg Losonczy István, a hírneves temesvári kapitány testvére, Ország Imre pedig János, váci püspök bátyja. Már II. Lajos alatt is viselt udvari tisztséget, 1529-ben még életben volt. Tóti Lengyel János korábban Mária királyné udvarmestere, a dunántúli politikai élet ismert szereplője volt.

Az egyházi méltóságok birtokában is nagyrészt megerősítették azokat, akiket János nevezett ki. Így Várdai megmaradt esztergomi érseknek a vele összekapcsolt főkancellári tisztségben, Sulyok György, Török Bálint rokona a pécsi, Szalaházy az egri püspökséget nyerte el, ő kancellár is lett, Macedóniai László a nagyváradi, Gerendi Miklós pedig az erdélyi püspökséget kapta.²²

Az országgyűlés ezután feloszlott. Ferdinánd Esztergomban telet, majd 1528. január 21-re Budára újabb országgyűlést hívott össze, amelyet súlyos incidens zavart meg. Perényi súlyosan megrágalmazta Révay Istvánt, a naszádosok kapitányát, Ferenc testvérét. Ferdinánd komolyan megintette Perényit, így a béke, legalább a felszínen, helyreállt.²³

20 C. Ursinus Velius: i. m. 28.

21 Bónis Gy.: i. m. 341–342., 365.

22 C. Ursinus Velius: i. m. 40–41.

23 I. m. 57.

A diéta egyik legfontosabb döntése volt, hogy hadsereg felállítását határozták el, mint mondták, a török ellen. A rendek végül arra kérték Ferdinándot, hogy ha külföldre távozik, Mária királynét nevezze ki helytartójává, továbbá, hogy a nádorral és a többi magyar tanácsossal Budáról vezesse az ország ügyeit.

Ferdinánd azonban, alighogy Szapolyai vereségének híret vette, március második felében elhagyta Magyarországot. Mivel Mária nem fogadta el a kormányzói tiszteletet, az ország belső ügyeinek vezetése a nádorra, a vezetésével Budán alakított helytartóságra, valamint a királyi kamarára maradt. Az újonnan felállított intézményeknek azonban még sem tekintélyük, sem pénzük nem volt ahhoz, hogy az ország minden részét birtokba vegyék, és az új uralmat meggyökereztessek.

Ferdinánd bizonyára úgy gondolta, nyugodtan távozhat, hiszen hosszú időre elrendezte magyarországi ügyeit. Mi, késői szemlélők azonban, semmi okot nem látunk a nyugalomra, ha meggondoljuk, mi is állt a pártváltoztatások háttérében, és mennyire voltak azok tartósak. A párthűség tekintetében fontos volt természetesen a múltbéli kötődés, mint láttuk, nagyon sokan Habsburg Mária környezetéből jöttek. A várható anyagi javak, a II. Lajos udvarában megszokott életmód folytatásának felkínálkozó lehetősége sem tévesztette el hatását. Hosszú távon bizonyára nagy súllyal esett latba a kilátásba helyezett törökellenes fellépés – német birodalmi támogatással – amit Ferdinánd, V. Károlyra hivatkozva, lépten-nyomon megígért. Ám a pillanatnyi helyzetben mégis az volt a hűség döntő momentuma, hogy mindenki attól félt, kétfrontos háborúra kerülhet sor: ha ellenállnak a Habsburg-zsoldosoknak, akkor közbelép a nevető harmadik, a török, és újabb hódításokkal még nagyobb területet foglal el az országból.²⁴ Miatán a török támadás nem következett be, a főurak egyre inkább régi beidegződéseik szerint folytatták politikai küzdelmeiket.

Ferdinándnak tudnia kellett, hogy a török elleni sikeres fellépés tartja pártján a magyar arisztokráciát. De mivel erre sem a szükséges pénz, sem a megfelelő hadsereg nem állt rendelkezésére, a kézenfekvő eszközzel, birtokadományokkal igyekezett megszilárdítani a pártjára állottak hűségét. Javára legyen mondva, a későbbiekben sem maradt hálátlan azokhoz, akik kitartottak mellette. Nézzük, a Habsburg-pártiak közül ki mit tudott megszerezni pályája további szakaszában!

A tekintélyes főméltóságok, akik ekkor álltak Ferdinánd mellé, amellet, hogy megtarthatták Szapolyaitól elnyert címeiket, mind a négyen új adományokban is részesültek. Enyingi Török Bálint temesi ispáni címe mellé 1527-ben a Körös vármegyei Soproncát és a Valkó vármegyei Borót, 1528-ban a zempléni Kövesdet kapta adományul. Ám étvágya nem ismert határt, mert ráadásul még Diósgyórt és Debrecent is kérte a következő évben, azonban ezeket már nem sikerült birtokba vennie.²⁵

²⁴ Barta G.: Illúziók esztendeje i. m. 27–28.

²⁵ Enyingi Török Bálint i. m. N° 28., 43., 46.

Hosszas tárgyalások után Batthyány Ferenc főlovászmester, horvát–szlávón–dalmát bán 1527 júliusában ment át Szapolyaitól Ferdinándhoz. Ő is megtarthatta a Szapolyai által adományozott báni címet, erre még 1527. március 9-én ígéretet kapott, ezenfelül Késmárk mezővárosról is adománylevelet nyert. A nyugat-magyarországi nagybirtokos egészen haláláig megmaradt a Habsburgok hűségén.

A legnagyobb nyereségnek talán Perényi Péter, Perényi Imre nádor fiának átpartoltatását tarthatjuk, hiszen Szapolyai után az ország legvagyonosabb bárója, aki mint koronaőr a misztikus hittel tisztelt Szent Koronát is kezében tartotta. Miként korábban Szapolyaitól, most az ellenkirálytól is megkapta az erdélyi vajdaságot, két vármegye, Abaúj és Temes főispánságát. Perényi ebben az időben a Pálóczy-örökség megszerzéséért harcolt, 1527 tavaszán fegyverrel vette birtokba Pálóczy két legfontosabb várát, Sárospatakot és Sátoraljaújhelyt. Bár per indult ellene, a háború kitörése megakadályozta annak lefolytatását. Habsburg Ferdinándtól adománylevelet kért és kapott a két elfoglalt várra, mintegy pártváltóztatása díjául.²⁶

Várdai Pál, a Szapolyai által kinevezett esztergomi érsek (és főkancellár) elfutott ugyan Esztergomból, amikor Ferdinánd csapatai ott megjelentek, de később csatlakozott a habsburgiánusokhoz. Báthori István és Thurzó Elek után, 1542–1549 között, ő is elnyerte a királyi helytartóságot.

A mindvégig hűséges Thurzó Elek a koronázás után a szepesi várat minden tartozékával, Göncöt, Telkibányát Abaúj vármegyében, Bajmócot Nyitra vármegyében kapta adományba. Nagy karriert futott be a kormányzatban is, először országbíró, majd 1532–1542 között, egy évtizeden át királyi helytartó volt. 1543. január 25-én hunyt el.

Oláh Miklós 1527-ben alkancellár lett, majd Németalföldön Mária kíséretéhez tartozott. Hazatérte után 1542-ben kancellárrá emelkedett, s elnyerte a zág-rábi, majd az egri püspöki, végül az esztergomi érseki széket.

Peregi, Báthori nádor egykori titkára, hamarosan megkapta a fehérvári kanonokságot. Ő elsősorban pénzügyi szakember volt, aki a *Magyar Kamaránál* töltött be egyre magasabb posztokat, a kamarai titkárság után királyi jogügyszakgató, majd 1537-től 1546-ig kamaraelnök lett.²⁷

Serédy Gáspár karrierje 1528-ban kezdődött, amikor elfoglalta Sárospatakot. 1532-től 1550 márciusában bekövetkezett haláláig felső-magyarországi főkapitány, Ung, Szabolcs, Abaúj, Zemplén, Sáros vármegyében nyert hatalmas birtokokat, utóbbinak főispánságát is. Övé lett Tokaj, a Pozsony vármegyei Szentgyörgy és Bazin is, és Habsburg-pártisága Magyarország egyik legnagyobb hatalmú birtokosává tette.²⁸

26 *Détszy Mihály*: Sárospatak vára. Sárospatak, 2002. 33–35.

27 Peregiről: *Gecsényi Lajos*: A Magyar Kamara tanácsosainak összetételéről a XVI. században. In: A történelem és a jog határán. Tanulmányok Kállay István születésének 70. évfordulójára. Szerk. Seifert Tibor. Bp. 2001. 57.

28 Magyar Országgyűlési Emlékek. 2. 1537–1545. Szerk. Fraknói Vilmos. Bp. 1875. 605–607. Ott közölt levelének aláírása: Caspar de Sered parcium superiorum regni Hungariae capitaneus.

Vingárti Horváth Gáspár Torna vármegye főispánságát kapta, majd 1527 és 1543 között számos birtokadományt nyert Habsburg Ferdinándtól, többek között Diód, Léta, Murány várát, Doboka és Torna vármegyei erdélyi birtokokat, Regécet, Tállyát. Halála után, 1546. január 20-án kelt oklevelében az uralkodó még azt is megengedte, hogy özvegye szabadon rendelkezhesen volt férje ingatlanaival.

Révay Ferencnek szolgálataiért a koronázás után a személynöki tisztt és Turóc vármegye főispánsága lett jutalma, Szklabinya, Szárd és Torna várával egyetemben, 1542–1553-ig pedig a nádori helytartóság. Szalaházy Tamást 1527-ben a kancellársággal tüntette ki az uralkodó, Macedóniai László a Trencsén vármegyei Illava várát nyerte adományul.²⁹

Miként Török Bálint, azelőtt Mária királyné famíliájához tartozott az 1527. évi budai országgyűlésen megjelentek közül csulai Móré László is, a Mohácsnál elesett Fülöp pécsi püspök öccse. *Homo novus* báró, asztalnokmester. Mária királyné – a király beleegyezésével – a Körös vármegyei Racsa castellumot adományozta neki. Mivel Mórénak Szapolyaival személyes ellentéte volt,³⁰ mindvégig, egészen 1543-ban történt török fogságba eséséig megmaradt a Habsburg-párton.³¹

A következő báró, akit Ferdinánd magához hívott, Beriszló István, rác despota volt, aki a következő évben Pozsega vármegyéjét védte. 1527 márciusában küldött a Habsburg-udvarba követet, hogy pártváltoztatásáról megegyezzen. További politikai szerepléséről nincs tudomásom.³²

Bethlen Elek Szapolyai erdélyi alvajdája 1526. november 29-én még adományt nyert királlyá koronázott urától,³³ az események hatására azonban ő is átállt Ferdinánd pártjára. Megmaradt alvajdának, s a következő években Erdélyben tevékenykedett.

Néhány katona is csatlakozott a habsburgiánusokhoz. Közülük a legnevezebb az egykori jajcai bán, busini Keglevich Péter volt, aki hűsége jutalmául 1538-ban Nádasdy Tamással elnyerte a horvát–szlavón–dalmát báni tiszttet. Jeles vitéz volt Bakics Pál szerb vajda, aki még 1525 végén menekült a szultán környezetéből Magyarországra. Átállása díjaként a Somogy vármegyei Lak kastélyát birtokolhatta, majd 1528-ban Győrt és több Győr vármegyei falut nyert adományul.

Miután Ferdinánd király elhagyta az országot, Szapolyai, a török segítségre támaszkodva hamarosan visszatért. 1529-ben Szulejmán szultán hadjáratot indí-

Főkapitányi működésére: A podmanini Podmaniczky család oklevéltára. III. 1538–1548. Közzétette: Lukinich Imre. Bp. 1941. 181., 277.

29 K. Obermayer E.–Horváth I. K.: i. m. 793.

30 A dúsgazdag Újlaki Lőrinc özvegyét vette feleségül. Újlaki örökségéért Szapolyai pert indított. Az ügyben Szapolyai bizalmasa, Werbőczy nem Újlaki javára döntött.

31 Jászay P.: i. m. 172.

32 Kubinyi A.: A magyar állam belpolitikai helyzete i. m. 71.

33 Barta Gábor: Konszolidációs kísérlet Magyarországon a mohácsi csatavesztés után (Szapolyai János király kormányzása 1526. november–1527. augusztus). Századok 111(1977) 650.

tott megsegítésére, amelynek fő célja, Bécs elfoglalása ugyan nem sikerült, de Budát visszaszerezte szövetségesének. A főemberek elkezdtek visszatérni János király pártjára. Az első, igaz, kényszer hatására Nádasdy volt. Buda kapitányaként török fogságba került, és a király csak azzal a feltétellel adta vissza szabadságát, ha csatlakozik hozzá. Nádasdy igent mondott, és kitűnő politikai ösztönére hallgatva, levéllel fordult Ferdinánd királyhoz, amelyben kérte, oldja fel hűségesküje alól. Kérése teljesült, hiszen Ferdinánd pontosan tisztában volt az adott helyzettel és Nádasdy értékével.

Várdai viszont kényszer nélkül jelent meg Szulejmán táborában, hogy, amint később indokolta, népének megmaradását elérje.³⁴ Perényit János király hívei elfogták és Szulejmánnak ajándékozták, aki fogolyként magával vitte Bécsig, majd Szapolyainak adta, aki – miután Perényi újra hűséget fogadott neki – szabadon bocsátotta. (Hűsége egészen 1532-ig tartott, amikor személyesen jelent meg a török táborban, hogy a szultán kegyeibe férközzön és királlyá nyilváníttassa vele magát. Szulejmán azonban levágatta kíséretét, és ismét átadta Szapolyainak. Most azonban ára volt a szabadulásnak, mert elsőszülött fiát túszként a szultánhoz kellett küldenie.)³⁵

A magyar arisztokrácia számára az 1529. évi hadjárat után világossá vált, hogy a Ferdinánd részéről oly sokszor ígért és várt keresztény segítség csupán az ország nyugati szélétől képes távol tartani az ellenséget. A Habsburg-támogatásba vetett hit megrendült, hiszen az ország vezetői megtapasztalhatták, hogy Ferdinánd korántsem rendelkezik felséges bátyja, V. Károly császár haderejével, csupán saját országainak katonáival, s azokat sem Magyarország integritásának biztosítására, még kevésbé a török uralom alóli felszabadításra, hanem az örökös tartományok biztonságának megőrzésére hajlandó csak használni. Kétségtelenné vált, hogy Szapolyai sem képes a törökre támaszkodva az államegységet helyreállítani. Vagyis egyikük sem tudja az ország kettéoszlását megakadályozni. Miután a magyar vezetők erre rádöbrentek, ez a felismerés új áramlatokat, új törekvéseket érlelt meg a nemesség vezető köreiben. Kírthatatlanul élt még a fejekben és a szívekben az állami egység és a nemzeti összetartozás érzése, és ez a következő években erőteljesen megnyilatkozott mindkét király híveinek körében.

A magyar arisztokrácia reakciója az új helyzetre az úgynevezett királytalan országgyűléseken mutatkozott meg. Várdai, majd Perényi kezdeményezte, hogy hívjanak össze egy olyan gyűlést, amelyen az ország megmentéséről tárgyalhatnának. Perényi Török Bálintot is megnyerte az ügynek, aki az ország előkelőivel együtt megjelent 1530 márciusában Babócsán, majd Bélaváron. De Bélaváron kiderült, hogy Perényi kezdeményezése csak arra szolgált, hogy a maga ambí-

34 *Lettere di principi. Litterae principum ad papam (1518–1578)*. Transcripts et ed. József Besenyei. Roma–Bp. 2002. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes 3.) XXIV/2.: 142.

Természetesen Szulejmán elvonulása után visszatért Ferdinándhoz, ezzel C. Ursinus Velüstől kiérdemelte a „perfid” jelzőt. C. Ursinus Velius: i. m. 141.

35 *Détshy M.*: i. m. 38–40.

cióit kielégítse, és a trónra kerüljön. Török Bálint érezte, hogy valamiképpen cselekednie kell, s hosszú tárgyalások után Pekry Lajossal, a híres huszárkapitánnyal és Bakics Pállal Bélaváron egyezséget kötött, amelynek értelmében nyilvánították, hogy vagy együtt maradnak I. Ferdinánd király pártján, vagy együtt hagyják el azt.

Az egyezés aláírásából megállapítható Török és Bakics politikai stratégiájának megváltozása. Mert míg az előző években semmi kétséget sem hagytak afelől, hogy I. Ferdinánd király feltétlen hívei, most, a királytalan országgyűlések vezéralakjaiként, szakítottak az egyoldalú elkötelezettséggel. Jellemző, hogy már némelyik kortárs sem tudta eldönteni, valójában Török Bálint kinek az oldalán áll. Ismeretes egy korábban, 1531. április 25-én Gyulafehérvárott kelt megbízólevél, amelyet János király Nádasdy Tamásnak küldött, hogy lépjen kapcsolatba Törökkel, Bakics Pállal, Pekryvel, Mayláddal és Szalayval, és vonja őket a Szapolyai-pártra.³⁶ Szapolyai udvarában ekkor már nem is volt titok, hogy Török jó néven venné, ha János király megkegyelmezne neki.³⁷ Nádasdynak tehát nem volt nehéz dolga, a tőle megszokott okossággal haladt célja, a pártváltoztatás felé. Törökkel több ízben is tárgyalt.³⁸ Ebben az időben Ferdinánd udvarában már az a hír járta, hogy Török Bálint Szapolyaihoz állt. A király Bakics Pált bízta meg Török megfigyelésével, de ő, aki szintén átpártolni készült, természetesen megnyugtatta a gyanút fogott uralkodót. Így azután folytatódhattak a tárgyalások Nádasdyn keresztül János király, Török, Bakics és Pekry között.³⁹ Sőt, az egyezkedés rövidesen olyan stádiumba jutott, hogy megszületett Szapolyai kegyelemlevele, amelyben a hűségére visszatérő három vitéznek büntetlenséget biztosított.⁴⁰ Csak a keltezés üresen maradt helye mutat arra, hogy az oklevelet nem használták fel.

Nádasdy, miként a többi, távlatokban gondolkodni képes politikus, ekkor már tisztába jött azzal, hogy a pártváltoztatás igencsak kétélű fegyver, és hosszabb távon az anarchia elhatalmasodásának táplálója. Ennek ellenére ez maradt a politizáló rendek szinte egyetlen eszköze, amellyel akaratuknak érvényt szerezhettek. Akkor is így volt ez, ha hosszú távon veszélyeztette a kiszámítható politizálás esélyeit. Nádasdy volt az első, aki világosan felismerte, hogy az ország egységét már nem lehet visszaállítani, a kettős királyságot nem lehet megszüntetni. Nádasdynak nem lehetett más célja, mint a pártváltoztatások rendszeréből fakadó előnyök megtartása mellett a negatív hatások kiszűrése, vagy legalábbis csökkentése, és ebben a helyzetben kellett megtalálni az eszközöket az ország megmentésére is. Úgy tűnik, a szükségből erényt kovácsolva, magát a megosztottságot tartotta a nemzet megmentése eszközének.

36 Enyingi Török Bálint i. m. N° 64.

37 I. m. N° 65.

38 I. m. N° 67.

39 I. m. N° 85.

40 I. m. N° 88.

Mindezt Ferdinánd, helyzetéből adódóan, semmiképp sem láthatta így, és egyébként is, egyre kevésbé volt képes áttekinteni a magyar belpolitika mozgásait. A következő, az arisztokraták által Veszprémbe összehívott gyűlésen való részvételtől Ferdinánd mindenestre eltiltotta híveit. Az nem is járt sikerrel, helyette Nádasdy és Maylád 1531 novemberére Zákányba hívta össze a rendeket, Ferdinánd király nemtetszése ellenére. A Zákányba összegyűltek közül jónéhányan – akiket át kellett volna csábítania Nádasdynak Szapolyai pártjára – később Berzencére vonultak. Ott 1531. november 4-én szövetséglevelet írtak alá.⁴¹ Az aláírók, Nádasdy kivételével mind Habsburg-pártiak: Sulyok György pécsi püspök, Sulyok Balázs, enyingi Török Bálint, Szalay János pozsonyi ispán és Maylád István, akik megfogadták, hogy Sulyok Istvánt minden jó és rossz ügyében, minden eszközzel megvédelmezik.

A berzencei egyezség rendkívül figyelemreméltó aktus, mert egy új politikai magatartásforma kialakulását mutatja fel. Azt az utat, amelyen járva lehetségesnek látszott megmenekülni a pártváltoztatás káros következményeitől, a megosztottság valóságát az ország megmentésének eszközeként használva. Az aláírók szerencsés esetben többféle hasznot is húzhattak a megegyezésből, de mindenképpen biztonságos körülményeket teremtettek annak megvalósításához.

Az aláírók deklarált célja tehát az volt, hogy megvédjék magukat és politikai szövetségeseiket az átpártolások kedvezőtlen következményeitől. De lássuk a berzencei egyezség aláírásának valódi okát, mert az nyilvánvaló, hogy a Török-szervitor Sulyok István – mindegyikük közül a legsúlytalanabb személy – védelme semmiképp nem lehetett az. A valódi okok szövedékét a következő szálon fejthetjük fel. Nádasdy házasodni készült, választottja Kanizsay Orsolya, a nyugat-dunántúli, hatalmas Kanizsay-vagyon egyetlen örököse volt. Ahhoz persze, hogy a vagyonnak teljes jogú örököse lehessen, fiúsítani kellett őt, ezt János király hamarosan meg is tette. Mivel ezek a birtokok Ferdinánd király ország-részében feküdtek, a vőlegénynek vissza kellett térnie arra a pártra, ahová nemcsak politikai múltja, hanem új érdekei is fűzték. Ámde, és ez Nádasdy előrelátását bizonyítja, nem akart képviselet nélkül maradni János király pártján sem. Ezért célul tűzte ki, hogy Mayládot átvezeti a „nemzeti király” táborába. Anélkül, hogy valódi indítékait feltárta volna, 1531 tavaszán, Kolozsváron tárgyalta erről Szapolyaival is, aki fel is hatalmazta Maylád átpártoltatására, úgyhogy a külső szemlélő szemében úgy tűnt, a berzencei tárgyalásokra királyi beleegyezéssel került sor. Maylád már korábban megkapta Ferdinándtól az erdélyi Fogaras várának felét, és 1530-ban, miután elvette Tamás nővérét, Nádasdy Annát, a birtok másik felét hozományul kapta Nádasdytól. A szilárdan Szapolyai uralta Erdélyben ezeket a javakat, mint Habsburg-párti, nem élvezhette. (Nem sokat változtatott a helyzeten, hogy 1531 februárjában Ferdinánd király Szalay Jánosnak adta Fogaras harmadát, őt, mint régi barátjukat, s mint a berzencei egyezség

41 I. m. N° 79.

egyik aláíróját, rávették, hogy ne gördítsen útjukba akadályokat.) Mayládnak ele mi érdeke volt tehát, hogy Szapolyai pártjára álljon, s ez hamarosan meg is történt. Szalay mellett Török Bálintot, Erdély Ferdinánd-párti vajdáját, és Bakics Pált, a korszak egyik legnevesebb hadvezérét azért volt célszerű bevonni a berzencei egyezségbe, hogy birtokaik nyugalmát az átállás idejére biztosítsák. Az bizonyos, hogy a berzencei megegyezés legnagyobb haszonélvezője Nádasdy Tamás volt, aki persze az egyezség megkötésével egy egész országrész fölül hártotta el a polgárháború feltámadásának veszélyét. További, Thurzó Elekkel és Szalaházy Tamással folytatott tárgyalásokon alkudta ki a pártváltoztatás optimális feltételeit. 1534. augusztus 6-án jelenthették a királyi biztosok uruknak, hogy létrejött a megegyezés Nádasdy átpártolásáról. A legfontosabb feltételek: Ferdinánd király gróf Kanizsay László, és fia, Ferenc valamennyi örökös jószágát Nádasdy Tamás úrnak és Kanizsay Orsolya asszonynak, és minden örökösüknek adományozza, ugyanazon joggal, amellyel azokat Kanizsay László bírta. Tamás úr Ferdinándtól fizetést kap 100 lovas tartására. A király Nádasdyt nem kényszeríti, hogy Szapolyai János ellen harcoljon, kivéve, ha maga Ferdinánd is jelen van a hadban, és ha Szapolyai János török sereggel visel hadat. A király nem engedi, hogy birtokai Szapolyai országrészéhez kerüljenek, ha az országot kétfelé osztják, sőt, ha az egész ország Szapolyai birtokába kerülne is, kieszközli, hogy a főnti feltételek teljes erejűek legyenek. Kegyelmet nyer minden tettéért, elfoglalt javait visszakapja.⁴² Ferdinánd beleegyezett ezen feltételek megtartásába, és amikor Nádasdy a királyi udvarnál megjelent, újabb méltóságokra emelte. Tárnokmesterré nevezte ki, majd 1537 decemberében (Keglevich Péterrel együtt) horvát–szlavón–dalmát bánná is megtette, és ugyanekkor Vas vármegye főispáni tisztét is neki adományozta.⁴³

Jól látható tehát, hogy a kettős királyválasztás, valamint az ország *de facto* két részre szakadása után Ferdinánd mozgásteret annyira beszűkült, hogy szinte mindent el kellett néznie alattvalóinak, ha nem akarta, hogy tartósan az ellenkező oldalra álljanak. (Példa erre Podmaniczky János, a leghírhedtebb rabló esete, aki Mohács után hétszer változtatott pártot, s természetesen mindegyiknek megkérte az árát. Élete végén megtérve Ferdinándhoz, minden tőle és Szapolyaitól kapott birtokát, amelyeket mindig erőszakkal foglalt el, megtarthatta.) A legnagyobb problémát ebben a helyzetben az jelentette, ha két Habsburg-párti báró, mint például Török Bálint és Zrínyi Miklós között keletkezett viszály, mert a vesztesre álló fél különösebb skrupulusok nélkül ment át Szapolyaihoz, mint Török 1536-ban. Ez az ingoványos helyzet egészen János király 1540-ben bekövetkezett haláláig fennállott, amikor új fejezet kezdődött Habsburg Ferdinánd és a magyar arisztokrácia viszonyában.

42 *Georgius Pray: Epistolae procerum regni Hungariae. II. Complectens epistolas ab anno MDXXXI ad MDLIV. Posonii, 1799. N° 23.: 54–56.*

43 Magyar Országgyűlési Emlékek i. m. 67.

JÓZSEF BESSENYEI

KING FERDINAND AND THE HUNGARIAN ARISTOCRACY 1526–1540

The study examines the system of relationships between Ferdinand of Habsburg and the Hungarian aristocracy from the announcement of the demand for the throne until the death of John Szapolyai.

It surveys the factors supporting the changing parts and the reasons why some members of the Hungarian ruling elite stuck by Ferdinand of Habsburg. It distinguishes between the types of changing parts and shows through the example of several public figures (Bálint Török, Tamás Nádasdy, János Podmaniczky, Péter Perényi) how the changing parts altered Hungarian domestic political life. It describes the various means of influencing (historical) processes, and how the nobles were persuaded into supporting the Habsburg party. It demonstrates how the changing parts destabilised Hungary, and how some aristocrats attempted to mitigate the detrimental consequences of the general chaos by establishing alliances and leagues.